

КРИЗИТЕ В БИВША ЮГОСЛАВИЯ:

Причини за разпадането на федерацията; кризата в контекста на края на Студената война; ролята на международните фактори при прекратяване на конфликтите в Босна и Косово

Епохата след студената война се характеризира с тенденция към отстояване на правото на социална и културна идентичност, както и с интензификацията на конфликти на религиозна и етническа основа. Центростремителната политика, която е характерна черта на съвременната система от национални държави претърпява неуспех. Колкото по-центростремителни са стремленията на една държава, включваща в себе си разнородни общества, толкова са по-силни съвременните центробежни сили на разочаровани социални групи. Наблюдава се разминаване между контурите на етническите и религиозни идентичности и границите на държавите, появили се след студената война. Международната система от епохата на Студената война е обусловила трайния характер на множество държавни структури и господството на центъра над периферията. Управляващите в централизираните държавни апарати се обявяват против структурните и идеологически реформи, необходими за да се даде изява на многочислените идентичности, което води засилване на етническата непримиримост.

По време на Студената война двуполюсното разделение на Европа определя конфликтите като глобални и идеологически. Противоречията между етносите са подчинени на глобалното противопоставяне на съветския блок и западноевропейската демокрация. След възцаряването на новия международен ред тези потиснати противоречия излизат на дневен ред. Етносите са белязани със силния стремеж към самоопределение.

1. ПРЕДПОСТАВКИ И ПРИЧИНИ ЗА КОНФЛИКТА В БИВША ЮГОСЛАВИЯ.

Най-дестабилизиращият фактор в съвременното културно-политическо развитие са етническите конфликти. В повечето случаи те възникват, когато има разминаване между политическите граници (държавни или вътрешни административно-териториални) и реалните граници на разселване между етносите. Етническите конфликти и импулсът за национално обособяване на народите, населяващи територията на бивша Югославия, са тест за тяхната социална значимост и склонността към обновление на политическия им елит. Югославската криза определя облика, който Югоизточна Европа изгражда след разпадането на двуполюсния модел. Посттоталитарното развитие на страните от региона е под знака на угрозата от разрастване на югославските конфликти и дългосрочното дестабилизиране на Балканите. От тези опасения произтичат усилията за изграждане на регионално въздействие върху етническите конфликти.

Както виждаме, широко застъпено схващане е, че кризата в бивша Югославия е породена от отприщването на етническите конфликти, съсредоточени в три конфликтни зони - Босна и Херцеговина, Косово и Македония. Възраждането на националното самоопределение, подценяването на малцинствената проблематика и стремежът към етническо уеднаквяване влияят дестабилизиращо в тези три региона, макар че степента на етническо противопоставяне в тях е различна. Това е предопределено от историята и политическата география, поради която във тази федерация живее многобройно и компактно население от друг етнос или изповядващо различна религия. По време на прехода тези групи имат нагласи, очаквания и съзнание, подложени на манипулативни въздействия.

Разпадането на Югославия има дестабилизиращ ефект, защото преразпределението на територията се извършва чрез военен сблъсък. Процеса на утвърждаването на националната държава е съпътстван от проблема за границите и се осъществява на базата на етнорелигиозния признак.

Повечето автори, третиращи темата за разпадането на Югославия приемат една обща предпоставка: конфликтът е причинен от дълбоко враждебни прояви и отдавана сподавяна неприязън, определяни като етническо противопоставяне. За разлика от тях американската политоложка и историчка - Сюзън Удуърд не търси обяснения за кризата във вътрешно присъщи на югославските народи етнически вражди или войнстващ национализъм. За нея конфликтите не са етнически и религиозни, а политически и икономически. Тя вижда причината за конфликта в продължителния процес на рухване на държавната власт във федерацията, на гражданския и конституционен ред.

Югославското общество по времето на Тито се крепи благодарение на балансирането си на международно ниво и на развитата система на права на различните националности и гаранции за техния суверинитет. Югофедерацията гарантира почти еднакъв държавен статут на всяка от републиките, а гражданите имат право да определят сами своята национална идентичност. Благодарение на сравнително демократичните конституционни принципи и добре поддържаните връзки с десетки други държави, в Югославия се формира отворено и стабилно общество. Но през 80 години устоите на сигурността на обществото са подкопани, защото международният престиж на федералната държава спада, нарушава се конституционният ред, променя се и социалният порядък, вследствие на което се променя концепцията за правата и задълженията на гражданите. Новите икономически реформи водят до все по-сурови икономически лишения и създават несигурност у хората и пораждаат брожения между федералните и републиканските власти. Причината за югославската криза се корени в разпадането на властта и в краха на политическия и гражданския ред. Упадъкът на югославската държавност е съпроводен от сиването на

икономиката, до голяма степен причинено от програмата по изплащането на външния дълг на страната. Социалните структури се рушат от икономическите лишения и непрестанното спадане на жизнения стандарт на населението, продължило повече от едно десетилетие. Обичайните дотогава несъгласия между централната власт и републиканските правителства относно разпределението на икономическите ресурси на федерацията и бъдещите конституционни и политически реформи, наложени заради кризата около погасяването на външния дълг, прерастват в непримирими конституционни конфликти. Цялата власт е силно централизирана и най-яръстните схватки са между лидерите на правителството, които се борят да запазат пълномощията си и правата си върху икономическите ресурси в цялата държава. И колкото повече се ожесточава тази борба, толкова повече се откроява неспособността на централната власт да решава проблемите, толкова повече се уронва нейния авторитет.

Вътрешноюгославската криза се разиграва на фона на деинтеграцията на международния ред от Студената война, сред който страната си е извоювала стабилна позиция. Югославия силно се влияе от ролята си на световната сцена, от геополитическото си местоположение, от изискванията, които ѝ се поставят, за да бъде пълноправен партньор е международната икономика. Оцеляването на режима Югославия зависи от чуждестранната подкрепа и от водената от федерацията политика на национална независимост и неприсъединяване към водещите сили в епохата а Студената война. Процесите, които слагат край на двуполусния модел ограничават значението на страната в международен план, намаляват необходимостта от поддържане на толкова мощна армия и лишават страната от досегашните ѝ пазари в източния и третия свят.

Икономическите реформи, за които настояват чуждите кредитори и западните правителства предполагат ограничаване на пълномощията на правителството в Белград. Същевременно се поставят значителни изисквания и пред републиканските правителства: опазване на гражданския мир, поддържане на реда, стабилна вътрешна политика при провеждането на неотложни реформи. Без устойчив граждански и законов ред социалните условия се влошават. При тези обстоятелства е от изключителна важност закрилата на общите интереси не само заради историческите причини или според етническата принадлежност на дадена общност, а и защото са се сринали икономическите основи на досегашното общество и правителствата не са в състояние вече да осигуряват прехраната на населението, трудовата заетост или принадлежността за в бъдеще на гражданите към онази държава, в която са живеели дотогава.

Конфликтното развитие на процесите в бивша Югославия се отразява и в отношенията между другите балкански държави. Поставя се въпроса за малцинствените проблеми. Новосъздадените държави включват етнически малцинства, които се разглеждат като принадлежащи към някаква външна